Polsko-Ukraińskie Studia Interdyscyplinarne
2024, nr 2 (13), s. 117–125

https://czasopisma.marszalek.com.pl/en/10-15804/pom
DOI: 10.15804/PPUSI.2024.02.11

Валентина Поуль
Донецький Обласний Інститут Післядипломної Педагогічної Освіти
poul@ippo.dn.ua
ORCID ID: 0000-0002-9010-3841

Катерина Нікітюк
Донецький Обласний Інститут Післядипломної Педагогічної Освіти
nikitjuk@ippo.dn.ua

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Анотація: У статті розкриваються підходи до формування психологічної компетентності фахівців у системі післядипломної педагогічної освіти, виокремлено зміст структурних компонентів психологічної компетентності відповідно до Професійних Стандартів керівників та педагогів закладів освіти. Система підвищення кваліфікації щодо формування психологічної компетентності ґрунтується на інтеграції знань, відповідає структурі професійної компетентності, враховує актуальні соціальні запити та потреби фахівців освіти в умовах воєнного стану, узгоджується з цілями та стандартами системи освіти України, сприяє професійній самореалізації, засвоєнню інноваційних професійних ролей і функцій в умовах трансформації освіти.

Ключові слова: психологічна компетентність фахівців освіти, підвищення кваліфікації, післядипломна педагогічна освіта

MODERN APPROACHES TO THE FORMATION OF PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF SPECIALISTS IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE PEDAGOGICAL EDUCATION

Abstract: The article reveals approaches to the formation of psychological competence of specialists in the system of postgraduate pedagogical education, highlights the content of the structural components of psychological competence in accordance with the Professional Standards for managers and teachers of educational institutions. The system of advanced training for the formation of psychological competence is based on the integration of knowledge, corresponds to the structure of professional competence, takes into account the current social demands and needs of education specialists in martial law, is consistent with the goals and standards of the education system of Ukraine, promotes professional self-realization, mastering innovative professional roles and functions in the context of education transformation.

Keywords: psychological competence of educational specialists, professional development, postgraduate pedagogical education

NOWOCZESNE PODEJŚCIA DO KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI PSYCHOLOGICZNYCH SPECJALISTÓW W SYSTEMIE PODYPLOMOWEGO KSZTAŁCENIA PEDAGOGICZNEGO

Streszczenie: Artykuł ujawnia podejścia do kształtowania kompetencji psychologicznych specjalistów w systemie podyplomowego kształcenia pedagogicznego, podkreśla treść strukturalnych składników kompetencji psychologicznych zgodnie ze Standardami zawodowymi dla menedżerów i nauczycieli instytucji edukacyjnych. System doskonalenia zawodowego w zakresie kształtowania kompetencji psychologicznych opiera się na integracji wiedzy, odpowiada strukturze kompetencji zawodowych, uwzględnia aktualne wymagania społeczne i potrzeby specjalistów ds. edukacji w stanie wojennym, jest zgodny z celami i standardami ukraińskiego systemu edukacji, promuje samorealizację zawodową, opanowanie innowacyjnych ról i funkcji zawodowych w kontekście transformacji edukacji.

Słowa kluczowe: kompetencje psychologiczne specjalistów oświaty, doskonalenie zawodowe, podyplomowe kształcenie pedagogiczne

Вступ

Україна, на сучасному етапі переживає складний період історичного розвитку. Умови війни продовжують негативно впливати на психоемоційний стан та нестійку психіку учасників освітнього процесу і взаємопов'язані з ними їхні навчальні можливості. Під час воєнного стану постало гостре питання підтримки та відновлення стану психологічного здоров'я фахівців психологічної служби, педагогів, здобувачів освіти та їхніх батьків, що впливатиме на якість та ефективність освітнього процесу. Запровадження освітніх реформ продовжує потребувати максимального включення та реагування, гнучкості та обізнаності фахівців освіти для досягнення максимально ефективного результату. В оновленні векторів їх професійної діяльності в умовах воєнного стану вагоме місце посідає розвиток психологічної компетентності, що дозволяє мобільно та ефективно реагувати на потреби цільової аудиторії, будувати взаємодію з учасниками освітнього процесу, передбачати адаптивність у підходах до змісту та вибору оптимальних технологій, форм і методів, запобігати професійної деформації, підтримувати адекватну самооцінку, регуляцію професійної діяльності та досягати успіху. Отже, актуальності набуває практичне спрямування навчання в системі підвищення кваліфікації післядипломної педагогічної освіти щодо формування психологічної компетентності фахівців психологічної служби та педагогів різного фаху.

Метою статті є висвітлення сучасних підходів щодо формування психологічної компетентності в системі підвищення кваліфікації післядипломної педагогічної освіти в Донецькій області.

Основна частина

Сучасні наукові дослідження визначають різні ключові аспекти психологічної компетентності, серед яких: динамічна комбінація знань, вмінь, навичок, способів мислення побудованих на гуманістичних цінностях як безумовних складових якостей сучасної особистості (Олійник та ін., 2017); здатність особистості до самопізнання, самоконтролю, до ефективного спілкування і взаємодії з іншими людьми, саморозвитку та самореалізації (Бакаленко, 2018); максимально адекватна, пропорційна сукупність професійних, комунікативних та особистісних якостей, що забезпечують не тільки загально-професійну підготовленість, а й високий рівень професійної самосвідомості, вміння керувати власним психічним станом *(Шевченко, 2019: с. 190*). Варто зазначити, що основна відмінність психологічної грамотності від компетентності полягає в тому, що грамотна людина знає, розуміє (наприклад, як поводити себе, як спілкуватися в тій чи іншій ситуації), а компетентна – реально та ефективно може використати знання в розв'язанні тих чи інших завдань. Психологічну компетентність фахівців освітньої галузі, в контексті реалізації концепції НУШ, проголошено як необхідну умову професіоналізму.

Аналіз результатів запровадження механізму психолого-педагогічного супроводу діяльності та професійного розвитку педагогів Донецької області в умовах збройного конфлікту, що включає вузькоспеціалізовану допомогу та підтримку вчителя у збережені його психічного здоров'я, профілактиці емоційного вигорання та мотивації до подальшого професійного розвитку в умовах реформування освіти «Нова українська школа» показав свою ефективність у 2015–2021 роках. Розроблена і запроваджена Донецьким обласним інститутом система психолого-педагогічного супроводу включала чотири важливі аспекти: 1) зміст підвищення кваліфікації фахівців освіти визначався з урахуванням індивідуальних потреб педагогів та учнів у оволодінні необхідними навичками у сфері психології управління освітнім процесом та психології групової динаміки; 2) якість підтримки професійного розвитку особистості педагогів забезпечувалася спрямуванням на формування у них життєвої компетентності, що сприяло адаптації до змін, адекватному реагуванню у складних ситуаціях, професійному зростанню, побудові партнерської взаємодії з дітьми та батьками; фінансування навчання педагогів інноваційним технологіям вирішувалося шляхом запровадження та пілотування різноманітних проєктів за підтримки міжнародних на всеукраїнських громадських організацій; 4) організаційні питання завдяки своєчасному гнучкому та мобільному реагуванню на потреби освітян (*Poul, Talbot, Malieieva, Meleshko, 2021*).

Вищезазначена робота заклала фундамент для подальшої реалізації освітніх реформ фахівцями

освіти, усталених у нормативних документах. Наскрізними вміннями педагога Нової української школи є: здатність перебувати в контакті із собою і оточуючим світом; бути стабільним, передбачуваним у вимогах і поведінкових реакціях; уміння помічати і дбати про власні особисті кордони і кордони оточуючих; уміння надавати підтримку; здатність використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я-ідентичності; уміння створювати в освітньому середовищі емоційно-комфортну атмосферу, сприятливі умови для особистісного самовизначення у різних видах дитячої активності; здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; здатність конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; компетентність педагогічного партнерства; готовність і вміння

Таблиця 1. Змістова наповненість структурних компонентів психологічної компетентності (за матеріалами Професійних Стандартів)

Компоненти психологічної компетентності	**Змістова наповненість структурних компонентів**
Лідерська компетентність (Г1)	Г1.1 Здатність до самопрезентації та презентації діяльності закладу дошкільної.
(Про затвердження…, *2021б*)	Г1.2 Здатність до адаптивності та стресостійкості, швидкого реагування на зміни під час професійної діяльності. Г1.3 Здатність до ефективного врегулювання конфліктів та профілактики професійного вигорання.
Забезпечення партнерської та мережевої взаємодії (В) (Про затвердження…, *2021а*)	В1 Лідерська компетентність (здатність здійснювати позитивний вплив на колектив, швидко реагувати на зміни та формувати гнучкість і адаптивність в учасників освітнього процесу, використовувати сучасні форми і методи комунікації, співпраці та взаємодії…). В2 Емоційно-етична компетентність (здатність дбайливого ставлення до цінностей, до сприяння в дотриманні учасниками освітнього процесу педагогічної етики, спілкування, доброчесності, усвідомлювати особисті відчуття, управляти власними потребами, створювати позитивний психологічний клімат…). В3 Компетентність педагогічного, соціального та мережевого партнерства.
Забезпечення партнерської взаємодії з учасниками освітнього процесу (Про затвердження…, *2021в*)	В1 Психоемоційна компетентність (здатність до самоконтролю, саморегуляції та толерантної взаємодії; до швидкого реагування на зміни, гнучкість, адаптивність і стресостійкості). В2 Педагогічне партнерство (здатність до ефективної співпраці та комунікації в професійній діяльності; залучати учасників освітнього процесу на засадах партнерства та взаємної відповідальності; здатність до командної взаємодії). В3 Морально-етична компетентність (здатність враховувати культурні, релігійні, соціальні та мовні особливості родини під час освітнього процесу та здійснювати його незалежно від власних поглядів стереотипів та упереджень).
Партнерська взаємодія з учасниками освітнього процесу (Про затвердження…, *2020б*)	Б1 Психологічна компетентність (здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів; використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки, я ідентичності; формувати мотивацію учнів та організовувати їхню пізнавальну діяльність та формувати спільноту учнів, у якій кожен відчуває себе її частиною). Б2 Емоційно-етична компетентність (здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття та емоції, потреби, керувати власними емоційними станами; конструктивно та безпечно взаємодіяти з учасниками освітнього процесу; усвідомлювати та поціновувати взаємозалежність людей і систем у глобальному світі). Б3 Компетентність педагогічного партнерства (здатність до суб›єкт-суб›єктної взаємодії з учнями в освітньому процесі, залучати батьків до освітнього процесу на засадах партнерства, працювати в команді із залученими фахівцями, асистентами вчителя для надання додаткової підтримки особам з особливими освітніми потребами)

попереджувати, вчасно та адекватно реагувати на ситуації емоційного, фізичного, психологічного насилля; здатність зберігати особисте фізичне та психічне здоров'я під час професійної діяльності (Панок, *2020*).

Психологічна компетентність та відповідні вміння в різному формулюванні виокремлено професійних стандартах керівників та фахівців закладів освіти (табл. 1).

Здійснення якісного процесу удосконалення професійної психологічної компетентності здійснюється з урахуванням особливостей та індивідуальних потреб керівних і педагогічних кадрів у неперервному особистому та професійному зростанні в умовах воєнного стану, ґрунтується на вимогах Професійних стандартів, положеннях міжнародних документів із проблем розвитку освіти в умовах глобалізації та європейської інтеграції, загальнодержавних документів, що становлять нормативно-правову базу післядипломної педагогічної освіти *(Про* затвердження…, *2017;* Про внесення зміни…, *2023).* При організації підвищення кваліфікації постійно забезпечується принцип демократичності (урахування різних підходів, колегіальність у схваленні рішення), ситуація вибору (створення декількох варіантів програм моделей діяльності, методик, які забезпечують передумови для свідомого вибору), простір для самореалізації (розкриття особистісного потенціалу кожного учасника процесу), співтворчість (спільна діяльність суб'єктів, які прагнуть досягти нових кількісних та якісних результатів), синергійність (нелінійність, нестабільність науково-методичного супроводу в умовах війни) (Сорочан, Скрипник, *(red.), 2016*).Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти, постійно вдосконалює і розширює систему надання освітніх послуг. Основою розв'язання проблеми формування психологічної компетентності педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти стало впровадження варіативних форм підвищення кваліфікації, які щорічно презентуються в «Дайджесті» Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, а саме: навчання за освітніми програмами підвищення кваліфікації, що передбачають очну (денну), дистанційну та змішану форми навчання, за спеціалізованими короткостроковими освітніми програмами (спецкурси, тренінги, вебінари); додаткові освітні програми тощо.

В умовах карантинних обмежень під час спалаху пандемії COVID-19, а з часом в умовах дії військового стану робота в дистанційному форматі з використанням Moodle (модульного об'єктно-орієнтованого динамічного навчального середовища), що надає можливість накопичувати інформаційні джерела, електронну бібліотеку, відео- і аудіо-теки, книги, навчальні посібники, практичні роботи і блоки тестових завдань надало унікальну можливість для консолідації спільноти, активізації освітньої діяльності і задоволення освітніх потреб педагогічних працівників. Окрім гнучкого реагування на умови впровадження дистанційного формату навчання виникла потреба у підсиленні психоемоційної підтримки, несприятливі умови життя сприяють підвищенню рівня стресового напруження як дітей, так і дорослих (Поуль, *2022*).

Відновлення психоемоційного добробуту дітей здебільшого залежить від стабільних реакцій на реальність вагомих дорослих, які ними опікуються: батьків, учителів, вихователів. Відповідно здійснювалася розробка психотелетехнологій та навчання їх застосуванню в умовах освітнього процесу (*Poul, Kolgan, 2023*).

Звертаємо вашу увагу, що протягом 2022 року в межах реалізації додаткового навчання за освітньою програмою «Управління проблемами +» за співпраці зі Всесвітньою організацією «Лікарі світу» тривала робота щодо підготовки 15 сертифікованих консультантів, якими під час навчання надано пролонговану психологічну допомогу 45 особам. Під час навчання майбутні консультанти самі отримували підтримку тренерів проєкту через індивідуальні та групові супервізії. Враховуючи позитивний досвід проєкту, Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти спільно з організацією «Лікарі світу» у зв'язку із надзвичайною ситуацією в країні, з метою здійснення підтримки педагогічної, батьківської спільноти та попередження травматичного стресу організує й запроваджує навчання за освітньою програмою курсу підготовки сертифікованих консультантів «Управління проблемами плюс» (код УП+, 90 годин (3 кредити ЄКТС) протягом 6 місяців). Підготовлені фахівці-консультанти надалі продовжили надавати психосоціальну підтримку дорослим учасникам,

котрі переживають емоційні, психологічні та соціальні проблеми, пов'язані з подіями в країні освітнього процесу, в очному на онлайн форматах. Навчальна підготовка такого фахівця стає одним із дієвих ресурсів закладу освіти для своєчасної підтримки педагогів і батьків.

Аналіз постійних консультативних запитів психологів та педагогів Донецької області в межах підвищення кваліфікації та у міжкурсовий період дозволяє визначити окремі категорії учасників освітнього процесу, які зазнали психологічних втрат і потребують підвищеної психолого-педагогічної уваги, а саме: особи, що пережили важку втрату, але зараз перебувають у безпеці; особи, чиї батьки/діти чи близькі родичі служать у Збройних Силах України або перебувають на інших службах, пов'язаних із ризиками для життя; особи, які продовжують перебувати на небезпечній території Донецької області; особи, які залишаються на окупованих територіях чи перебувають під загрозою ракетних ударів; особи, які покинули країну через загрозу воєнних дій та переживають сильне потрясіння від шляху та зміни місця перебування, сум за родиною, близькими, друзями, домом, домашніми тваринами, звичним способом життя і комфортом; особи, які втратили фізичне існування свого житла, закладу освіти, місце роботи; особи, які безпосередньо переживають важку втрату.

Отриманий досвід у сучасних умовах надає нові можливості відпрацювання алгоритмів запровадження стратегій психологічної підтримки у дистанційному форматі в умовах воєнного стану, спрямованих на розвиток життєвих навичок стресостійкості, подолання психологічних втрат в учасників освітнього процесу *(Рекомендації* слухань…, *2023)* через онлайн тренінги підвищення кваліфікації, серед яких: «Підготовка фахівців/фахівчинь до впровадження відновного підходу, посередництва, медіації та практики функціонування служб порозуміння в закладах освіти» (90 г.), «Психологічна підтримка учасників освітнього процесу в умовах війни та повоєнного відновлення України» (12 г.), «Психосоціальна підтримка дітей та педагогів в умовах кризових ситуацій» (12 г.), «Психологічна допомога дітям з ООП та типовим розвитком, які зазнали психотравмуючих дій» (12 г.), «Перша психологічна допомога» (12 г.), «Методика «Лялька-персона» як інструмент соціального та психологічного розвитку дошкільника» (12 г.), «Педагогіка партнерства: психолого-педагогічний супровід гармонійної взаємодії батьків з дітьми раннього віку» (12 г.), ««Ранкова зустріч»: особливості практики в період посттравматичного відновлення особистості дитини» (12 г.), «Арт-терапевтичні методики у реабілітаційній практиці з дітьми з особливими освітніми потребами» (12 г.), «Психологічний супровід у період посттравматичного відновлення особистості» (30 г.), «Універсальні навички адаптації та відновлення «Cross-cutting skills for Child/Junior» в несприятливих обставинах за програмою ігрового квесту «Несприятлива погода» для дітей і підлітків 5–7/8–12 років» (12 г.), «Техніки комунікації з військовими та членами їхніх родин» (12 г.), «Психологія кризових ситуацій і психологічна готовність до дій у надзвичайних ситуаціях» (6 г.) та ін.

Ефективним стало запровадження програми очно-дистанційного курсу за програмою підвищення кваліфікації «Організаційно-методичний супровід створення авторської програми практичного психолога та соціального педагога» для фахівців психологічної служби закладів освіти, навчально-реабілітаційних центрів, психологів ЦПРПП, що дало можливість здійснити цикл методичного супроводу створення авторської програми практичними психологами програм підтримки для здобувачів освіти на локальному рівні (для конкретного закладу освіти).

У контексті освітньої реформи зусилля колективу спрямовані на подолання стереотипів та надмірну формалізацію процесу професійного розвитку фахівців, шляхом впровадження навчання за спеціалізованими короткостроковими освітніми програмами (спецкурси) спецкурсів, тренінгів, побудованих з урахуванням психологічних особливостей взаємодії учасників дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації і спрямованих на професійне й особистісне зростання дорослих. Охарактеризуємо окремі форми роботи, які забезпечують результативний професійний розвиток фахівців.

Спецкурс для директорів, вихователів-методистів, вихователів, музичних керівників, учителів-логопедів закладів дошкільної освіти «Тренінгові технології: моделювання партнерської взаємодії педагогів і батьків» надає професійні навички впроваджувати тренінг, як форму взаємодії з батьками, метод їх залучення і створення відкритого простору, стає інструментом побудови ефективного

співробітництва педагогів із родинами. Слухачі удосконалюють володіння технологію укладання і проведення тренінгів, навичками ефективного спілкування та побудови траєкторії ефективної партнерської взаємодії з батьками вихованців.

З метою розвитку професійно-педагогічної, психолого-фасилітативної компетентностей педагогів запроваджено спецкурс для педагогів закладів дошкільної освіти зі стажем роботи від 10 років «Супервізія: супровід і підтримка професійного розвитку педагога в умовах трансформації освіти». Саме в сучасних реаліях особливу увагу, привертає супервізія як процес професійної підтримки педагога, завдяки якому педагоги здатні за допомогою супервізора-наставника осмислити власну практику освітньої діяльності і самостійно спрямувати свої зусилля для її покращення. Отже, використовуючи стратегію супервізії, педагог-наставник (консультант, методист) може після проходження відповідного навчання ефективно стимулювати і підтримувати неперервний професійний розвиток педагогів.

Обов'язковим компонентом визначених форм підвищення кваліфікації є орієнтація на формування психологічної компетентності особистості педагога в умовах дистанційного навчання, а ефективність їх реалізації підтверджується затребуваністю серед слухачів. Знання, розуміння і урахування психологічних особливостей взаємодії учасників дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації демонструє позитивну динаміку щодо: формування і вдосконалення фахових компетентностей педагогічних працівників актуальних в умовах трансформації освіти; упровадження багатоваріантних програм і форм освіти дорослих з урахуванням фахових запитів, індивідуальних потреб, професійного досвіду фахівців; що допомагає поетапно досягати визначених результатів професійного розвитку в освітньому просторі регіону.

Висновки

Результати аналізу існуючих підходів до формування психологічної компетентності педагогічних працівників і фахівців психологічної служби свідчать, що її підґрунтя посідає на засадах інтеграції знань, відповідає структурі професійної компетентності, спрямовано на реалізацію актуальних соціальних запитів, узгоджується з цілями та стандартами системи освіти України і враховує потреби в умовах воєнного стану.

Урахування психологічних особливостей взаємодії учасників дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації, дає змогу створити єдиний людиноцентрований освітній простір, диференційовані умови для опанування педагогами і психологами психологічною компетентністю, сприяє професійній самореалізації, засвоєнню інноваційних професійних ролей і функцій в умовах трансформації освіти.

Означена система підвищення кваліфікації потребує постійного впровадження інноваційних підходів до навчання фахівців освіти в умовах воєнного стану, котрі впливають на зміну власного ставлення педагогів до себе, а разом з тим відбувається і зміна ставлення до особистості дитини, до організації освітнього процесу під час військових дій; спрямування на формування у них розвинених компетентностей щодо адаптації до постійних змін фізичного середовища (зокрема евакуація, вимушене переселення, перехід роботи всього закладу освіти в дистанційний формат), збереження цілісності педагогічного колективу, відновлення діяльності закладу освіти в цілому.

Своєчасне оновлення змісту післядипломної освіти педагогічних працівників та впровадження новітніх навчальних технологій потребує постійного узгодження із нагальними потребами учасників освітнього процесу у формуванні психологічної компетентності, що сприятиме створенню ефективних механізмів адаптації та відновлення освітнього процесу в умовах воєнного стану.

Окреслена робота не претендує на всебічне розв'язання проблеми й не вичерпує всіх аспектів окресленої теми, а закладає основу для подальшого дослідження і практичного опрацювання психологічних особливостей взаємодії учасників дистанційного навчання в системі підвищення кваліфікації.

Бібліографія

1. Бакаленко, О.А. (2018). Психологічна компетентність як ключова компетентність сучасного фахівця. Вісник

ХНУ ім. В.Н. Каразіна. Серія «Теорія культури і філософія науки». Випуск 58. с. 132–140. URL: https://www.researchgate.net/publication/341831677_Psihologicna_kompetentnist_ak_klucova_kompetentnist_sucasnogo_fahivca

2. Олійник, В.В., Кириченко, М.О., Отич, О.М., Сорочан, Т.М., Бондарчук, О.І., Діденко, Н.Г., Сергеєва, Л.М., Сидоренко, В.В., Клокар, Н.І., Скрипник, М.І. (2017). Проблеми і перспективи розвитку післядипломної педагогічної освіти в умовах розбудови нової української школи. Наукове забезпечення розвитку освіти в Україні: актуальні проблеми теорії і практики *(до 25*-річчя НАПН України). с. 382–391.
3. Панок, В.Г. (2020). Концепція психологічного супроводу освітніх реформ у діяльності психологічної служби. Вісник Національної академії педагогічних наук України, *2*(1), 1–16. DOI: https://doi.org/10.37472/2707-305X-2020-2-1-9-1.
4. Поуль, В. (2022). Психологічні аспекти діяльності керівника закладу освіти в умовах воєнного стану. Системи управління освітою під час воєнного стану та перспективи оновлення освіти в повоєнну добу: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Краматорськ, 5 грудня 2022 р./редкол.: Ю.О. Бурцева, М.О. Кириченко, Д.В. Малєєв [та ін]; ДонОблІППО. Київ: [б. в.], 2022. с. 138–148.
5. Про внесення зміни до статті 51 Закону України «Про повну загальну середню освіту» щодо підвищення кваліфікації педагогічних працівників у питані надання психологічної підтримки учасникам освітнього процесу (2023). Закон України від 03.05.2023 № 12/38-2023/93817 URL: https://drive.google.com/file/d/18QdT5zVxBsD0mUtIVkGkIC70zHo-KfvX/view.
6. Про затвердження плану заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа». (2017). Розпорядження КМУ від 13 грудня 2017 р. № 903-р, із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМУ № 592-р від 22.08.2018, № 251-р від 17.04.2019 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/903–2017-%D1%80#Text (відвідано 26.04.24.).
7. Про затвердження професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти» (2020а). Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 24.11.2020 № 2425. URL: https://drive.google.com/file/d/1T7Rl28KbLGSBJ_AEm8J_UvAP5Rr2gX0P/view (відвідано 27.04.24.).
8. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)» (2020б). Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 23.12.2020 № 2736-20. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text (відвідано 27.04.24.).
9. Про затвердження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу загальної середньої освіти" (2021а). Наказ Міністерства економіки України від 17 вересня 2021 року № 568-21.
10. Про затвердження професійного стандарту "Керівник (директор) закладу дошкільної освіти" (2021б). Наказ Міністерства економіки України від 28 вересня 2021 року № 620-21.
11. Про затвердження професійного стандарту "Вихователь закладу дошкільної освіти" (2021в). Наказ Міністерства економіки України від 19 жовтня 2021 року № 755-21.
12. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року (2016). Розпорядження КМУ від 14 грудня 2016 р. № 988-р, із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМУ № 592-р. від 22.08.2018 file:///C:/Users/user/Downloads/d463724-20180822.htm (відвідано 01.05.24.).
13. Рекомендації слухань у Комітеті Верховної ради України з питань освіти, науки та інновацій на тему: «Освітні втрати й освітні розриви на рівні загальної середньої освіти: вимірювання та механізми подолання». (2023). Рішення Комітету ВР України з питань освіти, науки та інновацій, протокол № 122 від 07.06.2023 року. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/237512.html.
14. Сорочан, Т.М., Скрипник, М.І. (red.). (2016).Технології професійного розвитку педагогів: методичний порадник. Навчально-методичний посібник; Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти». Київ. 231 с.
15. Шевченко В.В. (2019) Професійно-психологічна компетентність військовослужбовців національної гвардії україни та її психологічні особливості. Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України. Харків. с. 189–191.
16. Poul V., Kolgan T. (2023). An Integral Approach in Supporting Educational Seekers of Donetsk Region: Teletechnologies of Adaptation, Recovery and Development During the War. *CONTEMPORARY TECHNOLOGIES AND SOCIETY: INNOVATIONS, ARTIFICIAL INTELLIGENCE, AND CHALLENGES.*

Collective Scientific Monograph. Katowice. 279–285 (in Ukraine). http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/fc72d78bb069f493b87e716a1f31a05b.pdf.

17. Poul V., Talbot Ch., Malieieva O., Meleshko L. (2021). Psychological and pedagogical support of teachers' personal and professional development in the conditions of armed conflict. *Designing an Individual Trajectory of Educator's Professional Development in the Context of the Concept of «Lifelong Learning»:* Collective Scientific Monograph. B. Shneider (ed.). Dallas: USA: Primedia eLaunch LLC. 2021. 236 c. 5–27. DOI: https://doi.org/10.36074/d-oblippo.monograph-2021.01.